

Міжнародна діяльність православної церкви в Радянській Україні

Питання міжнародної діяльності церкви є досить складним і далеко не однозначним. З одного боку, легко звинувачувати церковних діячів у співробітництві з радянською владою, називаючи церкву “радянським агентом” на міжнародній арені, з іншого — не треба оминати увагою позитив виходу з ізоляції, в якій опинилася православна церква у перші післявоєнні роки.

Вихід діячів церкви на міжнародну арену пояснювався двома основними причинами: деяким потеплінням міжнародної обстановки за періоду Брежнєва та прекрасним усвідомленням керівниками держави усієї корисності для себе міжнародних виступів церкви. Адже одна справа — голосливо заявляти про свободу совісті в СРСР (навіть з використанням усього потужного арсеналу контрпропаганди), а інша — дозволити самим церковним діячам виступити з подібними заявами. Представники церкви не тільки стверджували тезу про наявність свободи совісті, але ставали провідниками радянської політики, виступаючи проти політики капіталістичних держав, проти агресії НАТО, виступаючи із заявами на захист прав громадян у капіталістичних державах, всіляко підтримуючи миролюбність соціалістичних країн. Для прикладу згадаємо протест Патріарха Алексія I, опублікований в “Известиях” від 02.03.65 і потім переданий міжнародними засобами інформації, проти наміру уряду ФРН зняти звинувачення з військових злочинців Другої світової війни за строком давності (2, арк. 2).¹

Великого значення діяльності церкви на міжнародній арені надавав у своїх працях про церкву в радянському суспільстві В. Куроєдов; всіляко воно підкреслювалось вже у Положенні про утворення Ради у справах релігії, одним із завдань якої визначалося (3, арк. 21)²: “...сприяти

релігійним організаціям у встановленні зв'язків, участі у боротьбі за мир, за зміцнення дружби між народами...”

Міжнародні конференції, конгреси, з'їзди церков відбувалися за схожою схемою: протистояння західних церков і церков з країн соцтабору, виступи представників РПЦ у підтримку політики держави, звинувачення їх же у співробітництві з радянським режимом, у замовчуванні факту переслідування вірних в Україні.

Тобто, ситуація, у яку були поставлені представники церкви була особливо складною: з одного боку, вони мали виголошувати промови, з якими самі не завжди були згодні, з іншого — їх постійно звинувачували у співробітництві з комуністичним режимом.

Другий аспект міжнародних зв'язків — прийом зарубіжних делегацій, яких запрошували чи приймали з тією ж метою: довести, що в радянській державі дотримуються права людини. Особливо часто такі делегації відвідували Київ, Одесу, Львів, де храми, наперекір умовам, збереглися найкраще, а отже і тезу про свободу совісті було ілюструвати найвигідніше. Механізм таких зустрічей був відпрацьований до деталей. По-перше, всі діячі, які приймали делегації чи журналістів, були ретельно підготовлені. Для прикладу, на запитання кореспондента “New York Times” Р. Наккома про ставлення уряду до духовних закладів представники Київської духовної семінарії могли відповісти лише так (1, арк. 6)³: “Уряд ніяких перепон школі не створює. Більше того, допомагає їй, наскільки це можливо у рамках закону про відокремлення Церкви від Держави”. По-друге, далеко не всіх представників зарубіжних mass media зустрічали в радянській державі й готові були давати інтерв'ю. Так, у 1978 р. у португальських газетах з'явилася добірка матеріалів про свободу совісті в СРСР після відвідин України журналістами, які за словами республіканського уповноваженого Литвина,

* Робота написана студенткою IV курсу ФГСН під керівництвом Т. А. Балабушевич.

“як прогресивні були рекомендовані Генеральним секретарем ЦКПП А. Кун’ялом” (6, арк. 185).⁴ Далі, для відповідного враження ретельно складала програми візитів, які були розраховані по секундах, так що представники делегацій не мали часу на те, щоб самостійно щось відвідати чи зустрітися не з тими людьми, з якими їм треба було зустрітися. Наприклад, у Києві показували: Володимирський кафедральний собор, Києво-Печерську лавру, Покровський та Флоровський жіночі монастирі, Софіївський собор. У Львові відвідували собор св. Юра, показували і Почаївську лавру.

Проте, маємо звернути увагу і на деякі позитивні наслідки таких відвідин, які часто стимулювали боротьбу вірних за свої святині. Зокрема, 1965 р. Лавру у Києві відвідало 10 офіційних делегацій (серед них французька урядова делегація, делегація Антіохійської церкви та інші) (1, арк. 87)⁵, у 1966 р. її відвідали 23 тис. іноземних туристів (4, арк. 65).⁶ Ці відвідини стимулювали

боротьбу прибічників церкви за повернення святині вірним, за її відбудову, що аргументувалось вже тим, що не дуже вигідно показувати гостям затоплені печери Лаври та напівзруйновані церкви. Непередбачені ексцеси особливо часто траплялися під час відвідин Почаївської лаври, ставши відомими громадськості, вони досить таки псували враження від радянського варіанту свободи совісті.

Позитив знаходимо і у зустрічах з представниками інших церков. Встановлення принаймні неофіційних стосунків між церквами, ознайомлення з життям церкви у демократичному суспільстві, сприяли внутрішній розбудові РПЦ, зростанню опозиції до офіційного курсу всередині її.

Можемо твердити, що участь представників церкви у міжнародних зустрічах, обмін делегаціями були підпорядковані здійсненню загальних цілей радянської політики, проте не можемо оминати увагою факт, що вони об’єктивно сприяли розбудові церкви, боротьбі за права вірних.

Примітки

¹ Ф. 4648, оп. 1, спр. 459, арк. 2.

² Ф. 4648, оп. 5, спр. 1, арк. 21.

³ Ф. 4648, оп. 1, спр. 145, арк. 6.

⁴ Ф. 4648, оп. 7, спр. 80, арк. 185.

⁵ Ф. 4648, оп. 1, спр. 145, арк. 87.

⁶ Ф. 4648, оп. 5, спр. 33, арк. 65.